

NATALIIA VIRICH

Odessa

THE INFORMATION RICHNESS OF THE ARTISTIC DETAIL (THE WORKS BY V. NESTAYKO)

The article is an attempt to understand the artistic nature of the artistic details in the prose of V. Nestayko. The dependence of the literary technique of the writer on the features of his artistic vision is revealed, which is an important point of the system study of individual poetics.

Key words: artistic detail, multifunctionality, portrait, humor, symbolism.

НАТАЛЬЯ ВИРИЧ

г. Одесса

ИНФОРМАЦИОННАЯ НАСЫЩЕННОСТЬ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕТАЛИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ В. НЕСТАЙКО)

В статье осуществляется попытка художественно осмыслить природу художественной детали в прозе В. Нестайко. Выявлена зависимость литературной техники писателя от особенностей его художественного видения, что является важным моментом системного исследования индивидуальной поэтики.

Ключевые слова: художественная деталь, полифункциональность, портрет, юмор, символичность.

Стаття надійшла до редколегії 01.04.2018

УДК 821.161.2

ЛАРИСА ГОРБОЛІС

м. Суми

gorbolisspu@gmail.com

ДОБА І МУЗИКА КАРОЛЯ ЛІПІНСЬКОГО (ЗА ПОВІСТЮ-ФЕЄРІЄЮ ЛЕСІ БІЛИК «ПРОМЕНИ Й ТІНІ КАРОЛЯ ЮЗЕФА ЛІПІНСЬКОГО»)

У статті на матеріалі біографічної повісті-феєрії сучасної української письменниці Лесі Білик «Промені й тіні Кароля Юзефа Ліпінського» досліджуються особливості художнього моделювання образу музиканта, композитора, мистецтвознавця, фольклориста, педагога Кароля Ліпінського. З'ясовується роль хронотопних конструкцій, жанрової специфіки, системи образів у формуванні тематико-проблемного діапазону твору. Музика – як текст у тексті – виконує роль організуючого центру, характеротворчої складової повісті.

Ключові слова: біографія, музика, образ, життєдіяльність, хронотоп.

В українській літературі не зникає інтерес до біографій відомих особистостей. Активно представлений корпус творів із виразною біографічною доміантою і в сучасному письменстві, що засвідчує, наприклад, проза С. Процюка, М. Слабошпицького, І. Корсака, Р. Горак та ін., де матеріал про життєдіяльність непересічних особистостей «оздоблюється» психоаналітичним супроводом, як, скажімо, в романах С. Процюка про В. Стефаніка, В. Винниченка, А. Тесленка чи «оркеструється» голосами сучасників М. Коцюбинського, як у романі М. Слабошпицького. Дослідження біографіч-

ної прози сучасних українських письменників стосуються різних аспектів: тематичного, жанрового, образотворчого, інтертекстуального тощо. Це важливий сегмент літературного процесу, що художньо відображає маловідомі сторінки українського суспільного, культурного, мистецького життя країни.

Повість Л. Білик «Промені й тіні Кароля Юзефа Ліпінського» не була предметом спеціального дослідження. У нашій студії вперше представлено спробу системного вивчення зазначеного твору. Мета статті – дослідити особливості художнього моделювання образу

скрипалю й композитору Кароля Ліпінського у повісті-феєрії Л. Білик. Художня тканина цієї повісті спроектована в музикознавчий контекст, що показово для творів сучасної української літератури, адже «переступання міжмистецьких меж – художній феномен, який активно повертає до себе особливу увагу» [2, 9].

Це твір про любов, музику, творчість, минуле-сучасне і Львів. У біографічній повісті-феєрії Л. Білик «Промені й тіні Кароля Юзефа Ліпінського» відображено активний період творчості відомого польського скрипалю-віртуоза, композитора, мистецтвознавця, фольклориста, педагога. Обрана жанрова специфіка твору дозволяє письменниці експериментувати з часом, уносити певні корективи, сканувати ХІХ століття відповідно до своїх завдань, виводити на перший план характерне. Кінематографічність письма Л. Білик разом із активно експлуатованим потоком свідомості надає твору особливого шарму, максимально наближає нас до постаті музиканта.

Один із ключових образів твору – журналістка Регіна, наша сучасниця, яка працює над матеріалом про відомого скрипалю-віртуоза Кароля Ліпінського. Це талановита, зацікавлена минулим і постаттю Кароля дівчина, яка глибоко відчуває дух епохи, коли творив музикант, тонко розуміє неповторність таланту Кароля Ліпінського, попри те, що молодша на два століття, «два століття чужого досвіду!» [1, 31], як сама стверджує. Із Каролем Ліпінським у неї склалися довірливі стосунки, із ним їй затишно, цікаво, спокійно. Вірить в успіх проекту дівчини її коханий Ярема, будучи переконаним, що «в її інтерпретації він (скрипаль. – Л. Г.), безумовно, живе. Регіна бачить його очима сучасної людини і покаже іншим те, що може бути цікавим у долі музичного віртуоза, незважаючи на час» [1, 101]. Журналістка Регіна – своєрідне alter ego письменниці, виразник її позиції та світосприйняття. Письменниця зауважує на близькості світовідчуттів журналістки-українки ХХІ ст. з музикантом-поляком ХІХ ст.: «Поглинувшись віртуальним світом, вона мандрує разом з композитором і скрипалем Каролем у часі» [1, 130]. Попри належність до різних століть, вони з особливим задоволенням блукають вулицями Львова: вона – у коктейльній сукні торгової марки PINK, він – у смокінгу з ХІХ ст.

Підсилює феєричність твору той факт, що образ Регіни-журналістки, котра, як уже мо-

вилось, є виразником думок та відчуттів авторки, збігається з образом дружини Кароля Ліпінського – Анни-Регіни. Л. Білик у примітках пояснює: «Там, де не може цілком перевтілитися (журналістка. – Л. Г.), виступає Анна-Регіна, яка уособлює образ дружини видатного музиканта – Регіни Горбачинської» [1, 130]. Таке умовне триєдине вигранення жіночого образу в повісті допомагає письменниці 1) перетинати кордони часу – з теперішнього в минуле і навспак; 2) розкривати атмосферу доби (ХІХ і ХХ ст.); 3) увиразнювати концепцію твору; 4) різнобічно представляти образ Кароля Ліпінського тощо.

Образ Анни-Регіни доповнює відомості не лише про особисте життя, а й психологію творчості скрипалю. У повісті героїня представлена як жінка, котра усіляко сприяла здійсненню таланту Кароля Ліпінського, як дружини С. Далі, Е. Ейнштейна, В. Винниченка та ін. Вона підтримувала, допомагала, розуміла, всіляко сприяла Каролю. Показовим є такий, скажімо, смисловий наголос образу Анни-Регіни, запропонований прозаїком: «...молода вже в першу шлюбну ніч знала: понад усе Кароль любитиме таки скрипку, бо це його покликання. Анна-Регіна змирилася з такою суперницею. Дорікати чоловікові – це втратити все» [1, 47]. Кароль Ліпінський – люблячий чоловік і батько; у повісті це важливі контури його особистого життя, невіддільного від творчості, проте не надто детально описані, адже площина творчості в біографічній повісті про скрипалю-віртуоза й композитора, за задумом авторки, мала бути представлена масштабно.

Опрацювавши значний масив фактажу, сприйнявши і переживши його, Л. Білик доволі вільно поводить з постатями, подіями й деталями, проте не безвідповідально. Вона поєднує те, що логічно поєднується стихією музики, як, наприклад, у випадку з Теодором Лешетицьким (Федір Осипович) – польським піаністом і педагогом, який не міг бути другом Кароля Ліпінського, бо коли народився, Ліпінському виповнилося 40 років. Але, враховуючи жанрові особливості повісті-феєрії, авторка вбачає духовну спорідненість цих двох митців, беручи до уваги низку фактів із біографій [див. про це: 1, 144–145] й виповнюючи таким чином добу стихією музики. Задіяні у творі персонажі з реального життя доповнюють вигадані Л. Білик образи Франтішека Енвера, Томека Ошерца, Мазени,

Олека, Патрика Ожеговського, Анелі, Йоланти, садівника Мирона; вони увиразнюють будні Кароля Ліпінського, відкривають грані його особистості по-новому. Скажімо, Франтішек Енвер зауважує про відмову Кароля бути капельмейстером у його маєтку («Гадає, мабуть, що керувати оркестром не гідне його» [1, 38]). Таке рішення Ліпінського – позиція людини, яка відчуває силу свого таланту. А введений у повість образ садівника Мирона випроєктовує ще одну ділянку чину Кароля – його педагогічну діяльність, відкриття школи скрипалів у Вірлові, де навчатиметься й онук Мирона.

Функцію важливого сюжетотворчого образу виконує у повісті Львів – простір творчої реалізації Кароля Ліпінського. У цьому місті родина Ліпінських мешкала з 1799 р. (20 років), а Кароль працював у капелі графа Стаженського (перша скрипка, диригент), диригентом оркестру в польському театрі Львова. Ошатний Львів представлено з особливою любов'ю й теплою. Львів – це той життєвий простір, що, за Ш. Сент-Бевом, впливає на розвиток особистості, реалізацію митця, формує його творчий потенціал. Щира прихильність героїв і автора твору до Львова висловлюється неодноразово: «Львів дозволяє все, що знакує людину без слів, треба тільки залишатися собою» [1, 52], «...воно навчилося само дихати, само творити, само берегти спадок... Любий Львове, дай я тебе розцілюю у морду лева, дай я подихаю тобою!» [1, 66–67], «Мудро мовчить Львів. І не дивується... Місто мовчить, бо багато знає про людей» [1, 99], «...воно навчилося само дихати, само творити, само берегти спадок» [1, 66]. Це місто багато знає і про Ліпінського, бо тривалий час активно комінікувало з ним, сприяло здійсненню його як митця. Залюблений у Львів, місто, що прийняло у своє ошатне осердя його таланти, Кароль-маєстро також зізнається: «Люблю Львів. Скрипка так пасує цьому місту!» [1, 28].

Географія представлена у творі й іншими назвами, що закономірно, адже йдеться про повість із біографічною складовою: Зборів, Колтів, Вірлів. Це місця присутності Кароля в різні періоди його життя й діяльності, що по-різному оприявлювалися в музиці, зберігали чи поповнювали його енергетику, примножували творчі сили. Логічно долучається до цих назв і «поза текстова географія» – міста гостролей Кароля Ліпінського, це своєрідна мережа його творчої реалізації, де звучить музика:

Кошице, Пешт, Люблін, Київ, Варшава, Лондон, Петербург, Познань, Краків, Берлін, Париж, П'яценца, Мілан, Падуя, Венеція.

Постать Кароля Ліпінського представлена в широкому світовому контексті музикантів, композиторів, акторів, письменників, священиків і громадських діячів – Т. Шевченко, І. Франко, М. Шашкевич, Н. Паганіні, Т. Падура, Ю. Добриловський, Я. Камінський, Л. Шпор, В. Залеський, Ф. Мендельсон, М. Шимановська та ін. Це ті постаті, що про них у тексті йдеться детально чи принагідно, проте вони маркують час, коли жив і працював Кароль Ліпінський, наповнюють контекст музичної культури конкретними подіями й фактами.

Важливою для осмислення значенності образу Кароля є введена в повість метаінформація. Л. Білик поводить з цим матеріалом обережно, толерантно, згадуючи прізвища та праці тих, хто цікавився творчістю Кароля Ліпінського: повість Р. та Я. Гораків «Скрипка для Ліпінського», праця Р. Гораків «Кароль Ліпінський, його збірка і фонд», радіовистава «Рондо Кароля» в постановці народної артистки України Н. Сумської, картина І. Репіна «Слов'янські композитори», портрет малого Кароля авторства Ю. Рейхана, портрет маєстро Кароля Ліпінського авторства А. Рейхана, дослідження викладачки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника О. Бахталовської «Тарас Шевченко і Кароль Ліпінський: міжнародні мистецькі взаємини». Цей зазначений у повісті матеріал підтверджує *тривалість* постаті Кароля Ліпінського в культурному просторі, допомагає увиразнити надчасовість його творчості, а також формувати концепцію твору, що відповідала б, найперше, жанру й розкривала етапи роботи Регіни-журналістки над працею про віртуоза-скрипалю Ліпінського.

Закономірною в біографічній повісті про скрипалю й композитора є представлення музики – як гри Ліпінського, як враження, як відгуки на його твори, як музикознавчі оцінки, як реакція природи, як танцювальні мелодії тощо. Музика введена в твір настроєво, насичуючи повість емоціями, звуками; вона творить фактуру повісті Л. Білик. Музика в повісті-феєрії – органічний сегмент літературного дискурсу, естетичний ідентифікатор життєтворчості Ліпінського, складова його життя, кут бачення творчої біографії. Музикант-віртуоз перебуває в солодкому полоні музики. Обрані авторкою факти, події з

життя Кароля Ліпінського разом із музикою структурно організують твір, формують його як пропорційну конструкцію. Однією з ключових характеристик Кароля є теза «Не другий Паганіні, а перший Ліпінський», що підкреслює самобутність майстерності музиканта-віртуоза, констатує його талант як незаперечний факт.

Письменниця контурно означає важливі етапи зацікавленості Кароля музикою і невідомою залюбленості в скрипку. Скажімо, красномовний епізод із дитинства, коли малий Кароль, володіючи вродженим відчуттям музики. Помічав багатозвуччя в довкіллі: «...коли я стою, то слухаю небо, а коли іду – чую землю, мені ті звуки аж от сюди западають, – він показав на груди, – і штовхають зсередини. Я мушу грати, бо інакше вони проколять мені ребра» [1, 15–16]. Згадки у творі про батька-музиканта – непрямі вказівки на природу музичних здібностей Кароля. Таких «закритих» фактів без авторських супровідних коментарів-пояснень у тексті твору чимало. Тому слід бути гранично уважним, щоб відчитувати їх і формувати повний образ Кароля Ліпінського, скажімо, розуміти його відповідальність за музику чи етику поводження зі скрипкою (пошанність, тремтливість у ставленні до музичного інструмента).

Поза текстом повісті залишився період учнівства Кароля, опанування законами й секретами музики. Проте Л. Білик, як творча особистість, глибоко розуміє, що в життєдіяльності талановитої людини не може бути дрібниць чи малозначенневих епізодів, адже митець сприймає й розуміє світ по-особливому, відчуває музику в порухах трави, в шелесті листя на дереві чи в голосі пташок. Музика, яку виконує Кароль Ліпінський, надає повісті спокою, внутрішньої гармонії, вона ніби приборкує життєві негаразди героя. Письменниця відтворює доволі виражені епізоди змальовання образу натхненного музикою скрипача, як-от: «На підвищенні з червоного дерева – скрипаль-віртуоз. Він грає так вправно, що публіка сприймає спочатку динаміку його рук, а потім чує мелодію» [1, 54]. Уведені в повість танцювальні мотиви – це також один зі способів представлення музики Кароля Ліпінського, як, власне, і репліки поціновувачів таланту, його сучасників: «Кароль справді майстерно імпровізує», «Музика – його мова, ладна слухати цю мову день і ніч! Я ожила від її чаруючих звуків», «І мені концерт додав духу», «О, так, так, танцювальні

ритми у музиці Ліпінського відчутні. Гарний концерт!» [див.: 1, 55]. А ось оцінка його музики від Регіни-журналістки, дівчини ХХІ ст.: «Твій «Військовий оркестр», Каролу, увібрив природну красу й силу любові... в цьому творі нічого мілітарного нема. Там панує витальний рух» [1, 105].

Музика Кароля Ліпінського представлена в творі як натхнення, згусток життєствердної енергії, танцювальна мелодія, світоглядні переконання композитора, котрий вважає, що музика не любить війни, що життєствердною енергією повниться народна музика, адже «пісні простого люду композиційно довершені, гармонійні – нічого штучного! Бери і твори! Я цим жив!» [1, 105]. Енергію музики Л. Білик, продовжуючи майстерно оперувати в повісті-феєрії часом і простором, проектує на красномовний та логічно обґрунтований за законами ідейної єдності твору образ рояля на Майдані в Києві 2014 року. Тендітна постать молодої скрипальки з музичної школи Зборова, яка майстерно виконувала твори Ліпінського на концерті в Польщі (так прочитується неперебутність творів композитора), викликає асоціації з Майданом: «Звучав рояль на Майдані, перемагаючи смерть від снайперських куль» [1, 86]. Ця щемлива для багатьох українців, виконана кількома штрихами мікросцена 1) актуалізує авторську позицію Л. Білик – письменниці-патріотки; 2) підкреслює значення музики на всіх етапах існування нації; 3) вводить творчість поляка Кароля Ліпінського у надчасовий український мистецький простір; 4) підкреслює неперебутність і актуальність музики польського музиканта й композитора; 5) увиразнює філософський аспект повісті.

Саме за допомогою музики авторці вдалося долучитися до творчої лабораторії Кароля Ліпінського, ество якого виповнене сумнівами, тривогою, ваганнями, митями радості й спокою. Творчість, як відомо, – складний процес, що залежить від багатьох чинників (настрою, натхнення, обставин тощо). Про це зауважують і поціновувачі таланту Кароля: «Слухав Ліпінського у Львові. Потім у Кракові. Тож зауважив, що одну й ту ж річ маестро виконував з різним настроєм. Здається, щоразу звучав зовсім інший твір» [1, 55]. Л. Білик влучними штрихами-акцентами означає різні етапи роботи Кароля Ліпінського над музичними творами, наголошуючи на таїнах несвідомого (і не поясненого ним самим), коли ефективно спрацьовують інтуїція,

уява, фантазія, пульсує внутрішня енергія і з'являються асоціації, «коли всі звуки зосереджені в ньому» [1, 34]. А сам митець зізнається: «Скрипка, як жива, прислухалася до мене [...]. Я слухав світ довкола і починав його розуміти, коли торкався струн...» [1, 35]. Кароль Ліпінський глибоко усвідомлює призначення мистецтва – утвердження в людині краси й гармонії: «...якщо є внутрішній лад, гра прозвучить [...] бо в людській душі, попри недосконалість зовнішніх виявів, завжди живе бажання краси і [...] гармонії. Чогось такого, що утверджує Божественне попри всю нашу гріховність» [1, 60]. Музика допомагає йому зрозуміти світ і себе в ньому. Лаконічні описи творчого процесу Кароля Ліпінського підсилюють філософські аспекти повісті, що художньо реалізуються в роздумах про музику, сенс і сутність життя, призначення людини на землі тощо. Ці сентенції

суголосні з авторськими поглядами, що засвідчують і останні рядки твору: «Бог кожного наділяє скарбом. Творчість будь-якого рівня дає щастя насамперед тому, хто її продукує. Це сенс життя. Саме життя! Щасливий, хто відчуває Божий світ через всевишню любов» [1, 129]. Це запрошення Л. Білик до роздумів.

Експерименти з часом і простором у біографічній повісті-феєрії Л. Білик «Промені й тіні Кароля Юзефа Ліпінського» сприяли різногранному змалюванню образу скрипаля й композитора Кароля Ліпінського, його особистого життя, творчої і педагогічної діяльності, а також музичного контексту XIX ст. За допомогою образу журналістки Регіни письменниця поєднала минуле й сучасне, конкретизувала важливість і самотність творчості митця. Заслуговує на окрему увагу дослідження інтермедіальних аспектів твору.

Список використаних джерел

1. Білик Л. Промені й тіні Кароля Юзефа Ліпінського. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 176 с.
2. Маценка С. Метамистецтво: словник досвіду термінотворення на межі літератури й музики. Львів: Априорі, 2017. 120 с.

References

1. Bilyk L. Promeni y tini Karolya Yuzefa Lipins'koho. Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan, 2017. 176 s.
2. Matsenka S. Metamystetstvo: slovnyk dosvidu terminotvorennia na mezhi literatury y muzyky. L'viv: Apriori, 2017. 120 s.

ЛАРИСА ГОРБОЛІС

Суму

EPOCH AND MUSIC OF KAROL LIPINSKI (BASED ON THE NOVELETTE-FAIRY «THE RAYS AND THE SHADOWS OF KAROL JÓZEF LIPINSKY» BY LESIA BILYK)

In the article, the features of artistic modeling of Karol Lipinski's image as a musician, a composer, an art critic, a folklorist and a teacher are studied on the basis of the biographical story-fairy «The Rays and the Shadows of Karol Józef Lipinski» by the modern Ukrainian writer Lesya Bilyk. The role of chronotopic constructions, genre specificity, and the system of images in forming a thematically problematic range of the story are founded out. Music is like a text in the text and serves the organizing center and the character making component of the story.

Key words: biography, music, image, life activity, chronotope.

ЛАРИСА ГОРБОЛІС

г. Сумы

ЭПОХА И МУЗЫКА КАРОЛЯ ЛИПИНСКОГО (ПО ПОВЕСТИ-ФЕЕРИИ ЛЕСИ БИЛЫК «ЛУЧИ И ТЕНИ КАРОЛЯ ЮЗЕФА ЛИПИНСКОГО»)

В статье на материале биографической повести-феерии современной украинской писательницы Лесы Билык «Лучи и тени Кароля Юзефа Липинского» исследуются особенности художественного моделирования образа музыканта, композитора, искусствоведа, фольклориста, педагога Кароля Липинского. Выясняется роль хронотопных конструкций, жанровой специфики, системы образов в формировании тематико-проблемного диапазона произведения. Музыка – как текст в тексте – играет роль организующего центра, характеротворческой составляющей повести.

Ключевые слова: биография, музыка, образ, жизнедеятельность, хронотоп.

Стаття надійшла до редакції 19. 03.2018